

גן לאומי אפולוניה – סידנא עלי

מקרה מבחן לשטח פתוח בצד עיר

אדריכלית נוף ורדית צורנמל

בשנים האחרונות מקדם מינהל מקרקעי ישראל תכנית לשכונה ממזרח לאפולוניה, בת כ-3000 יחידות דיור בבנייה רוויה. הבנייה החדשה עתידה להשפיע על הגן הלאומי באופנים רבים – צמצום מרחב השטח הפתוח, שינוי הנוף הפתוח הנשקף כיום מן הגן הלאומי, תוספת דרכי גישה ועוד. הבינוי החדש ישנה את האופן שבו העיר "צורכת" את המרחב הפתוח, בכך שיגביר באופן ניכר את האינטנסיביות העירונית בדופן הגן הלאומי הדימוי של הגן הלאומי כשטח המצוי מעבר לשוליים ה"פרומים" של העיר עתיד להשתנות אף הוא. בימים אלה מקודמת תכנית מתאר משותפת לשכונה ולגן הלאומי, בשיתוף פעולה של מינהל מקרקעי ישראל ורשות הטבע והגנים, ותוך דיון עם מנהל התכנון ועיריית הרצליה. יחד עם אדריכל יאיר אביגדור ואדריכל נוף שלומיק זאבי, מתכנני השכונה, יאחנו מקדמים חזון תנווני הרואה את המרחב הבנוי

ארכיאולוגיים מתקופות שונות, אשר טרם נחשפו במלואם. כאדריכלי נוף המלווים את הגן הלאומי מזה כשמונה שנים, אנו מוצאים כי מיקומו של הגן כשולי העיר הינו הגורם שהשפיע יותר מכל על מצב הגן כפי שהוא היום והוא גם הגורם המשמעותי ביותר הצפוי להשפיע על עתידו. רוב שטחי הרמה בתחום הגן הלאומי נשחקו והופרו ע"י משטחי חנייה ודרכים. שטחים גדולים ממזרח ומצפון למבצר הצלבני שימשו בעבר את תע"ש ונותרו מגודרים, סגורים לקהל. רצף התנועה דרומה, לאורך המצוק, נקטע ע"י הוילות של הרצליה פיתוח. הפעולה המרכזית הנדרשת במרחב הגן הלאומי הינה איחוי - שיקום הנוף הטבעי ושיחזור רצף התנועה לאורך קו החוף, למרגלות המצוק ומעליו, רצף שיקשור את חופי הרצליה והמטרופולין אל השטחים הפתוחים לאורך החוף, בכיוון גן לאומי חוף השרון וצפונה לו.

"... קצנו מחוץ לעיר, ליד מה שהיה מעברה, מאחורי מוסד הנוער... לא בדיוק במקום שהיה המפעל של תע"ש, קצת מערבה משם..." גן לאומי אפולוניה - סידנא עלי נמצא בשוליים של הרצליה. גם בתודעה הציבורית הוא עדיין שולי - לא מושך כמו קיסריה, לא מוכר כמו הסחנה, לא הרואי כמו מצדה... זהו גן לאומי בהתהוות, מקום רב קסם ועתיר פוטנציאל אשר טרם מומש במלואו. בצד המטרופולין הכי עסוק, בצמוד לעיר, פוגש המטייל מצוקי כורכר פראיים הגולשים לים, מבטים פתוחים מאופק עד אופק ושרידים של צמחיית כורכר המזכירים מה היה מראהו של מישור החוף לפני הפיתוח המסיבי של שכונות ומלונות, מרינות וטיילות. דורות קודמים נמשכו למרחב הזה, קבעו בו את מושבם ובנו בו אלמנטים ביצוריים החולשים על החוף: מבצר אפולוניה הצלבני, מסגד סידנא עלי ומבנה טיגרט של משטרה בריטית. מרחב הגן הלאומי רווי בממצאים

בעמוד הקודם: עיפוניהאדה בגן לאומי אפולוניה, צילום: חגי יוחנן, מנהל הגן

בעמוד זה: תכנית בינוי זנוף משותפת של השכונה (אדר' יאיר אביגדור, אדר' נוף שלומיק זאבי) ושל הגן הלאומי (צורנמל טורגר אדריכלות נוף), שטחים פתוחים בקצה המטרופולין מכס מאפולוניה צפונה

מנגנונים כלכליים אשר יאפשרו בעתיד את תפקודו של גן לאומי אפולוניה - סידנא עלי כגן לאומי פתוח לכל, ללא תשלום. מערכת השטחים הפתוחים בתחום השכונה ושטחי הגן הלאומי יתפקדו כשתי יחידות עצמאיות, מבחינת תחומי האחריות והתחזוקה כמו גם מבחינת הפרוגרמה והאופי. עם זאת, המבקר במקום יוכל ליהנות מרצף של שטחים פתוחים אשר מהווים שלם אחד. הדגם המוצע מרענן את תפיסות התכנון המסורתיות ומציע פתרונות חדשים לקשר שבין גן לאומי ועיר.

האתגר של תכנון השטחים הפתוחים בעשורים הקרובים לא מתמצה רק במאבק על עצם קיומם כי אם ביצירת ממשק נכון עם השטח הבנוי הקרוב. בין אם מדובר בגן לאומי, ביער או בשטח פתוח איכותי אחר הגובל בעיר, נדרשת תפיסה ברורה של השטח הפתוח, כך שהוא יהווה גורם משמעותי בעיצוב המרחב הבנוי ולא להיפך. הגופים האמונים על שמירת השטחים הפתוחים, רשות הטבע והגנים ביניהם, מורגלים בעמדת המגיב - המתגונן. השפעה אמיתית מחייבת שינוי גישה ונקיטת מעורבות ויוזמה בתהליכי תכנון.

לחפיר העיר הצלבנית. קו זה יוגדר ע"י טיילת נופית להולכי רגל, אשר תהווה ציר אורך נוסף במערך השטחים הפתוחים שלאורך החוף.

בלב הגן הלאומי אפולוניה - סידנא עלי ימשיכו להתבצע חפירות ארכיאולוגיות ועבודות שימור ושיחזור להצגת התכנים ההיסטוריים בפני המבקר. בתוך תחום חפיר העיר הצלבנית, אשר ייחפר וייחשף לקהל, יפותח הגן הלאומי בדגש על נושא העתיקות. שימושי נופש שונים, כדוגמת טיילת, אזורי פיקניק ומשויזן יתאפשרו בתוך שבין העיר הצלבנית ובין השכונה המודרנית. באזור שמצפון לעיר הצלבנית יבוצעו עבודות שיקום נופי. בשטחים אלה, אשר נפגעו מפעילות תע"ש ישוקמו וישוחזרו בתי הגידול הטיפוסיים למצוקי החוף. הגן הלאומי אפולוניה - סידנא עלי כולו יהווה רצף של שטחים פתוחים איכותיים, במפגש של מישור, מצוק וים. ההנקה להרצליה ולשכונה החדשה מחזקת את חשיבות שטחי הגן הלאומי, כשטחי טבע הצמודים לעיר ולקצה המטרופולין. תפר בין השטח הבנוי למרחבי טבע פתוחים

שיתוף הפעולה בין רשות הטבע והגנים ומינהל מקרקעי ישראל אמור לייצר

והפתוח כשלם אחד. קידום התכנית האיץ תהליכי חשיבה על מהות הגן הלאומי - תכניו, גבולותיו, תפקודו וקשריו עם העיר. תהליך העבודה המשותף אתגר הן את תכנית השכונה והן את החשיבה על הגן הלאומי.

התכנית מציעה לקשור את השטח הבנוי והגן הלאומי כך שעיקר הגישה אל הגן תהיה מתוך השכונה, למעט שני ריכוזי חניה אשר ישמשו בעיקר אוטובוסים וימי שיא. הכניסה העתיידית אל הגן הלאומי תהיה דרך הנשער ההיסטורי של העיר הצלבנית, ממנו ניתן יהיה להמשיך מערבה אל המגדל דרך שיחזור של רחוב השוק הצלבני. אל הכניסה לגן הלאומי תוביל אחת משתי שדרות עיקריות בשכונה, אשר תסתיים במערך שבילים להולכי רגל, דרך מרקם בינוי נמוך. שדרה נוספת בשכונה מוליכה אל "זאדי" בתחום הגן הלאומי, אשר יאפשר ירידה לחוף ומבטים לים. באזורי המפגש בין צירי השכונה ובין הגן הלאומי מרוכזות פונקציות בעלות עניין ציבורי, לרבות מסחר, מלונאות, מרכז למבקרים בגן וכיו"ב. קו הדופן של הבינוי מגיב לערכים הארכיאולוגיים והנופיים של הגן הלאומי ונסוג מזרחה באזור שממול

ורדית צורנמל היא שותפה במשרד צורנמל טורגר אדריכלות נוף